

РОЗДІЛ 3 «ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС»;
«СІМЕЙНЕ ПРАВО»; «ПРАВО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ»

УДК 342.1

DOI: 10.32751/2617-5967-2025-04-11

Біда К. М.

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного, трудового та
економічного права
Академії праці, соціальних
відносин і туризму

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В
ЦИФРОВУ ДОБУ

У статті досліджуються теоретичні засади права інтелектуальної власності в умовах цифрової доби та аналізуються основні виклики, які постають перед правовою системою у зв'язку зі стрімким розвитком інформаційних технологій. Розглянуто еволюцію концепцій інтелектуальної власності, зокрема утилітарно-економічний та природно-правовий підходи до обґрунтування охорони результатів творчої діяльності. Проаналізовано вплив цифровізації на механізми захисту авторського права, зокрема проблему інтернет-піратства, складність контролю за використанням цифрового контенту, відповідальність онлайн-платформ та необхідність забезпечення балансу між правами авторів і суспільним інтересом у доступі до інформації. Особливу увагу приділено викликам, пов'язаним із розвитком штучного інтелекту, зокрема питанням авторства, правового статусу творів, згенерованих алгоритмами, а також використання захищених матеріалів у процесі навчання моделей. Розглянуто міжнародні та національні підходи до адаптації законодавства про інтелектуальну власність до цифрового середовища, включаючи реформи законодавства України та міжнародні ініціативи. Зроблено висновок про необхідність подальшого вдосконалення правового регулювання інтелектуальної власності з урахуванням технологічного розвитку, забезпечення ефективного захисту прав творців і водночас підтримання балансу з інтересами суспільства.

Ключові слова: інтелектуальна власність, авторське право, цифрове середовище, цифровізація, інтернет-піратство, штучний інтелект, генеративний ШІ, правове регулювання, захист авторських прав, онлайн-платформи, міжнародне право інтелектуальної власності.

The article examines the theoretical foundations of intellectual property law in the digital age and analyzes the key challenges faced by legal systems due to the rapid development of information technologies. The evolution of intellectual property concepts is explored, particularly the utilitarian-economic and natural rights approaches to justifying the protection of creative works. The impact of digitalization on copyright protection mechanisms is analyzed, including the problem of online piracy, the difficulty of controlling the use of digital content, the liability of online platforms, and the need to ensure a balance between the rights of creators and the public interest in access to information. Special attention is paid to the challenges related to the development of artificial intelligence, including issues of authorship, the legal status of AI-

generated works, and the use of copyrighted materials in the process of training AI models. The article also reviews international and national approaches to adapting intellectual property legislation to the digital environment, including legislative reforms in Ukraine and relevant international initiatives. It is concluded that further improvement of intellectual property regulation is necessary in light of technological progress, ensuring effective protection of creators' rights while maintaining a balance with the interests of society.

Keywords: *intellectual property, copyright, digital environment, digitalization, online piracy, artificial intelligence, generative AI, legal regulation, copyright protection, online platforms, international intellectual property law.*

У сучасному світі стрімкого розвитку технологій інтелектуальна власність набуває нового значення як ресурс інновацій та творчості. З одного боку, цифрові технології відкривають безпрецедентні можливості для створення, поширення і використання продуктів творчої діяльності. З іншого боку, вони породжують складні проблеми контролю та захисту таких продуктів в онлайн-середовищі[1]. Як зазначає В. М. Барановська, цифрова ера одночасно приносить унікальні можливості для розвитку культури та знань і виклики, пов'язані зі зростанням піратства та порушень авторських прав[1]. У цих умовах особливо актуальним є дослідження теоретичних засад прав ІВ, їх еволюції під впливом цифровізації, а також пошук балансу між інтересами творців і суспільства.

Теоретичні засади права інтелектуальної власності формувалися історично під впливом як економічних, так і морально-правових чинників. У широкому розумінні право ІВ – це сукупність правових норм, що визнають за особою виключні права на результати її інтелектуальної, творчої діяльності. Згідно з національним законодавством, право інтелектуальної власності – це **право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності**[2]. Таке визначення, закріплене у ч.1 ст.418 Цивільного кодексу України, відображає фундаментальний принцип: об'єктом ІВ виступає нематеріальний результат творчої праці, який потребує правової охорони. Це підкреслює вихідну теоретичну тезу про те, що інтелектуальна власність пов'язана з нематеріальною сутністю творчого продукту, а отже, потребує особливого правового режиму захисту на відміну від матеріальних об'єктів.

Основоположною метою встановлення прав інтелектуальної власності є стимулювання інноваційної та творчої діяльності в суспільстві. Відповідно до класичної утилітарної теорії, законодавче надання авторам і винахідникам монопольних прав на результати їхньої творчості створює економічні стимули для творення нових творів, технологій, брендів тощо. Прибутки від використання виключних прав повинні компенсувати творцям витрати сил і ресурсів, а також спонукати їх і інших суб'єктів до подальших творчих зусиль. Практика підтверджує цей підхід: наприклад, дослідження Національного бюро економічних досліджень (NBER) свідчить, що компанії, які активно інвестують у дослідження та мають потужні портфелі ІВ-прав, демонструють суттєвіші темпи зростання доходів і успіху на ринку[3]. Такий позитивний вплив захисту ІВ на інновації помітний і в національних економіках – зокрема, наголошується, що сильна система охорони ІВ сприяла технологічному лідерству Японії та інших країн[3]. Отже, теоретично права ІВ виконують суспільно корисну функцію – вони забезпечують прогрес науки, техніки і культури шляхом балансу інтересів творців (які отримують винагороду і визнання) та споживачів (які з часом отримують доступ до нових творів і розробок).

Іншим важливим теоретичним підґрунтям права ІВ є так звана **теорія природних**

прав або особиста (персоналістична) теорія. Вона виходить з того, що кожен творець має **природне право** на породжений його інтелектом твір, оскільки вклад інтелектуальної праці є продовженням особистості автора. Ця концепція особливо притаманна європейській континентальній традиції (*droit d'auteur*), де акцент робиться на моральних правах автора – праві визнавати авторство, протидіяти спотворенню твору тощо. Таким чином, права ІВ мають не лише економічне значення, а й етичну підставу – захищаючи невід’ємний зв’язок творця зі своїм творінням. Конституція України також відображає цей принцип, гарантуючи кожному громадянину право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності (ст.54) як одне з основоположних прав[4].

Отже, у доктрині права інтелектуальної власності поєднуються дві ключові засади: стимулювання суспільного прогресу через охорону інновацій (утилітарно-економічний підхід) та визнання особистих немайнових прав творців на продукти їх розумової діяльності (природно-правовий підхід). Ці теоретичні основи сформували сучасні законодавчі моделі охорони авторського права, патентного права, права на торговельні марки та інші інститути ІВ. Проте стрімкий розвиток інформаційних технологій ставить під сумнів ефективність традиційних підходів і вимагає їх переосмислення.

Розвиток Інтернету та цифрових технологій висунув права інтелектуальної власності перед низкою нових викликів. Ті засоби охорони та реалізації ІВ-прав, що склалися в епоху матеріальних носіїв і територіально обмеженого розповсюдження творів, нині часто виявляються недостатньо дієвими. **Цифрове середовище радикально розширило масштаби та швидкість поширення інформації**, що ускладнило контроль за використанням об’єктів ІВ. Дійсно, традиційні механізми захисту прав, розроблені для фізичних копій та локальних ринків, не встигають за вибухоподібною експансією цифрового контенту[5]. Легкість, з якою можна скопіювати, передати чи оприлюднити файл через мережу Інтернет, призвела до істотного зростання випадків порушення авторських прав у мережі[6][7]. Це ускладнює охорону творчих творів, оскільки правласникам важко відслідковувати і припиняти несанкціоноване розповсюдження їхніх творів по всьому світу в режимі реального часу.

Одним з найсерйозніших проявів цієї проблеми є **піратство в цифровому середовищі**. Йдеться про масове нелегальне копіювання і поширення цифрових копій творів – музики, фільмів, програмного забезпечення, книг – через файлообмінні платформи, торрент-трекери, стрімінгові сервіси тіньового сегменту Інтернету тощо. Якщо раніше порушення авторського права було пов’язано переважно з фізичним виготовленням контрафактних примірників, то тепер об’єктом піратства є **цифровий файл**, який можна нескінченно відтворювати без втрати якості. Відтак, обсяги нелегального розповсюдження контенту зросли багатократно, що завдає значної шкоди правласникам і пов’язаної з ними індустрії. За таких умов **традиційні способи відповідальності та притягнення порушників до суду часто виявляються малоефективними**, особливо коли піратські сайти діють у юрисдикціях із слабким дотриманням міжнародних норм або постійно змінюють доменні імена.

Крім того, цифрова доба зумовила появу нових форм використання об’єктів ІВ, які не були прямо передбачені законодавством попередніх десятиліть. Наприклад, **на поточкові онлайн-сервіси та платформи спільного доступу до контенту** (YouTube, соціальні мережі, хмарні сховища) довгий час не повною мірою поширювалися норми про відповідальність за порушення авторського права. Наразі великі платформи

запроваджують технологічні заходи захисту – системи розпізнавання контенту, автоматичного блокування нелегальних копій тощо. Проте, дослідження показують, що ці заходи не завжди достатньо ефективні та послідовно застосовуються[8]. Контрафактний контент все ще можна знайти в соціальних мережах, а користувачі нерідко обходять блокування. Тому експерти рекомендують удосконалювати як **технології моніторингу і фільтрації контенту**, так і правові механізми відповідальності платформ, аби вони більш проактивно захищали ІВ-права[8]. Зокрема, в Європейському Союзі прийнято підхід до *зобов'язання великих онлайн-платформ співпрацювати з правовласниками* для видалення піратського контенту (яскравий приклад – ст.17 Директиви ЄС 2019/790 про авторське право на єдиному цифровому ринку). Водночас надмірно суворі вимоги до фільтрації контенту викликали дискусію щодо впливу на свободу вираження поглядів в Інтернеті. Так, у справі **Poland v. Parliament and Council (C-401/19)**, що розглядалася Судом ЄС, Польща оскаржувала положення про обов'язкове попереднє фільтрування завантажуваних матеріалів як такі, що потенційно обмежують законний контент. Суд ЄС у 2022 році відхилив цей позов, проте наголосив на необхідності чітких запобіжників для захисту свободи слова користувачів при імплементації статті 17 (національні закони мають забезпечити можливість оскаржити неправомірне блокування законного контенту)[9][10]. Цей випадок демонструє, що **пошук балансу між захистом ІВ та фундаментальними правами людини (свободою слова, правом на інформацію)** став важливою проблемою цифрової доби.

Дійсно, одним із ключових завдань сучасного права ІВ є **забезпечення справедливого балансу** між інтересами правовласників та суспільства. З одного боку, суспільство зацікавлене у вільному доступі до інформації, знань, культурних надбань, особливо коли йдеться про освіту, науку чи розвиток нових технологій. З іншого боку, повна відсутність захисту інтелектуальних прав могла б позбавити творців стимулів створювати нові твори та інновації. Українські дослідники підкреслюють, що **надмірний захист ІВ може обмежувати свободу слова, творчу діяльність і інновації, тоді як недостатній захист послаблює стимули до творчості**[11]. Іншими словами, потрібна «золота середина», за якої автори й інноватори отримують належну винагороду та охорону своїх прав, а суспільство – доступ до результатів творчості на розумних умовах. Це особливо важливо в умовах цифровізації, де можливість миттєвого обміну інформацією робить знання глобальним надбанням. *Концепція відкритого доступу* (open access) в науці, відкрите ліцензування (Creative Commons) у сфері контенту – все це реакція на потребу забезпечити ширший обіг інформації без шкоди для прав авторів. Тому законодавець і суди дедалі частіше стають арбітрами між конфліктуєчими інтересами: **правом творця розпоряджатися плодами своєї праці та правом суспільства на інформацію і прогрес**. У цифровому середовищі цей баланс має дотримуватися особливо ретельно, адже кожна надмірна заборона копіювання чи обміну знаннями може гальмувати розвиток науки і культури, а кожне надмірне послаблення захисту – підірвати економічну мотивацію творити.

Окрім питань доступу та піратства, **глобалізація** є ще одним значним викликом для права ІВ у цифрову епоху. Інтернет не визнає державних кордонів: твори та інші об'єкти ІВ стають доступними по всьому світу незалежно від того, в якій країні вони створені чи зареєстровані. Міжнародна конвенційна система (Бернська конвенція, Угода ТРІПС тощо) встановлює мінімальні стандарти охорони і принцип національного режиму, але все ж

такі застосування і захист прав ІВ залишаються територіальними – прив'язаними до законодавств окремих країн. У цифрову епоху це створює проблеми: правопорушник може розмістити сайт з піратським контентом у країні з слабким правозастосуванням і цільовою аудиторією в усьому світі, ускладнюючи притягнення його до відповідальності. Такі явища, як *кіберсквотинг* (реєстрація доменів, схожих на чужі товарні знаки), *порушення прав в різних юрисдикціях одночасно*, вимагають тісної міжнародної співпраці для ефективного реагування. **Хмарні технології** теж додають складнощів, адже дані і контент можуть зберігатися на серверах у різних країнах, що породжує питання: право якої держави застосовувати при порушенні ІВ у “хмарі”? Як зазначають дослідники, глобальний характер хмарних обчислень ускладнює юрисдикцію та вимагає оновлення міжнародно-правових механізмів захисту ІВ [12][13]. Одним зі шляхів вирішення є укладання двосторонніх і багатосторонніх договорів про співпрацю у сфері боротьби з правопорушеннями в Інтернеті, гармонізація матеріальних норм (як це робить ЄС для своїх держав-членів) та впровадження *єдиних стандартів доказування цифрових порушень*.

Таким чином, цифрова епоха поставила перед правом інтелектуальної власності такі основні проблемні питання: **масштабне піратство і необхідність нових підходів до захисту контенту; забезпечення балансу між правами авторів і інтересами суспільства у вільному інформаційному обігу; глобальна юрисдикція та координація зусиль різних країн у протидії правопорушенням**. Окремо слід виділити появу нових технологічних явищ – таких, як штучний інтелект – котрі ставлять під сумнів самі теоретичні основи поняття автора і твору. Розглянемо цей аспект докладніше.

Стрімкий розвиток **штучного інтелекту (ШІ)** став одним із найбільш дискусійних викликів для інтелектуальної власності в цифрову добу. Генеративні моделі ШІ сьогодні здатні створювати тексти, зображення, музику та інші контентні об'єкти, які за зовнішніми ознаками мало чим відрізняються від творів, створених людиною. Це породило низку фундаментальних питань: хто є суб'єктом авторського права на такий твір – людина, яка запустила алгоритм, сам алгоритм, чи ніхто? чи слід компенсувати творцям тих творів, на основі яких ШІ навчався? як кваліфікувати використання фрагментів захищених авторським правом матеріалів при машинному навчанні – як порушення чи як допустиму практику? Ці питання потребують переосмислення класичних теорій авторського права, які історично були зорієнтовані виключно на людину-творця.

Науковці вже почали пропонувати підходи до вирішення цих проблем. Так, Саймон Честерман аналізує **дві ключові політичні дилеми** в контексті генеративного ШІ: **по-перше**, чи мають власники чи автори даних, що “вичерпуються” (scraped) з мережі для навчання моделей, отримувати компенсацію за таке використання їх контенту; **по-друге**, хто володітиме правами на результати, згенеровані ШІ, які стають дедалі якіснішими та складнішими [14][15]. Ці два запитання відображають протилежні сторони процесу створення ШІ-контенту: вхідні дані (training data) і вихідний твір. Наразі переважна більшість правових систем не вимагає згоди чи оплати правовласникам за використання їх творів для навчання алгоритмів *у нехомерційних цілях*, проте комерційне “скреїпінг” даних перебуває в сірій зоні. Деякі юрисдикції вже роблять кроки назустріч технологічному прогресу: наприклад, у ЄС Директива 2019/790 ввела виключення для *text and data mining* (текстового та дата-майнінгу) – дозволивши автоматизований аналіз даних з дослідницькою чи іншою визначеною метою за певних умов, а Сінгапур закріпив

аналогічні винятки у своєму законодавстві[16]. Це свідчить про прагнення забезпечити баланс: знизити юридичні перепони для розвитку ШІ (через вільніше використання існуючих творів як навчального матеріалу) і водночас зберегти стимули для первинних творців.

Щодо **вихідних результатів, створених ШІ**, тут ситуація ще більш концептуальна. Чинне законодавство більшості країн побудоване на парадигмі, що об'єктом авторського права може бути лише твір, створений *людиною*. Як влучно зазначено, система інтелектуальної власності історично призначена *винагороджувати і стимулювати саме людську творчість*[16]. Велика Британія – одна з небагатьох країн, що передбачає в законі спеціальну норму про комп'ютерно-генеровані твори (computer-generated works): там авторське право на твір, створений машиною без участі людини, належить особі, яка зробила необхідні для створення твору організаційні заходи. Проте у більшості країн (включно з Україною та державами континентальної Європи) такої норми нема, і де-факто твори ШІ можуть випасти з-під охорони, якщо встановити, що людина-творець відсутня. У 2023 році в США відбувся прецедент, що наочно продемонстрував пануючий підхід: **суд у справі *Thaler v. Perlmutter*** підтвердив рішення Бюро авторського права про відмову в реєстрації зображення, повністю згенерованого ШІ без людського втручання[17]. Суддя прямо зазначила, що закон ніколи не захищав твори, створені без "керівної руки людини", і **людська творчість є наріжною вимогою охороноздатності твору**[18]. Цей випадок підкреслює: за чинних теоретичних засад **автором може бути тільки людина**, а твори, створені алгоритмами самостійно, не підпадають під класичне авторське право. Водночас суд зауважив, що залишається відкритим питання, *якою мірою залученість людини в процес генерування потрібна, щоб вважати її автором*, – тобто майбутні кейси мають визначити, де проходить межа між допоміжним інструментом і співавторством машини[19][20].

Окрім авторського права, штучний інтелект кидає виклик іншим сферам ІВ. У патентному праві дискутується питання, чи може ШІ бути зазначений як винахідник (приклад – спроби того ж Стівена Тейлера запатентувати винаходи, створені системою DABUS, що зустріли відмови в різних країнах). У праві торговельних марок виникають казуси, коли алгоритми автоматично генерують логотипи чи слогани – хто матиме права на такі знаки? Також ШІ ставиться на службу порушникам: **алгоритми можуть генерувати тисячі варіацій зображень чи текстів**, схожих на чужі твори, з метою обійти системи захисту (наприклад, змінені на кілька відсотків зображення можуть не розпізнаватися фільтрами як ідентичні оригіналу). Виявлення таких порушень потребує нових технічних рішень і, ймовірно, оновлення критеріїв оцінки плагіату та копіювання в судовій практиці.

У науково-дослідній сфері штучний інтелект теж змушує переглянути підходи до захисту ІВ. Алгоритми машинного навчання тепер самі **генерують нові знання та рішення** на основі аналізу великих масивів даних. Українські вчені відзначають, що **традиційні механізми охорони інтелектуальної власності стають недостатньо ефективними, коли алгоритми ШІ самостійно створюють нові результати на основі наявних даних**[21]. Приміром, якщо штучний інтелект, обробивши тисячі наукових статей, сформулював нову гіпотезу чи відкриття – кому належать права на таке відкриття? Чи можна його запатентувати, якщо людина не доклала прямої творчої праці до формулювання? Подібні питання нині лише починають обговорюватися. В межах

академічної спільноти набирає обертів принцип *відкритої науки*, який заохочує вільний обіг даних і алгоритмів, щоб науковий прогрес прискорювався. Проте, як зауважує О. С. Малетова та співавт., інтеграція України в європейський дослідницький простір потребує узгодження підходів до захисту ІВ прав з урахуванням використання ШІ, аби українські наукові установи могли і захищати результати, і користуватися перевагами штучного інтелекту[22][23]. Для цього європейський досвід, зокрема проект нового **Акту ЄС про Штучний інтелект (AI Act)**, є важливим дороговказом. Хоча AI Act більше стосується безпечності та етики використання ШІ, він опосередковано впливає і на сферу ІВ, вводячи поняття прозорості алгоритмів, обов'язку повідомляти про використання захищених даних тощо.

На міжнародному рівні вже визнано необхідність переосмислення політик у сфері ІВ у зв'язку з розвитком ШІ. **Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ)** з 2019 року проводить відкриті консультації та дискусії (WIPO Conversation on IP and AI) за участю урядів, експертів і бізнесу. У 2023 році відбулася вже одинадцята сесія цих обговорень, присвячена питанню інфраструктури авторського права в умовах ШІ[24][25]. ВОІВ наголошує, що зростання генеративного ШІ **вимагає надійної інфраструктури авторсько-правового регулювання, яка забезпечить справедливий захист творців і правовласників, водночас не гальмуючи технологічні інновації**[26]. Зокрема, акцент робиться на необхідності прозорих механізмів управління правами (для відстеження використання творів у процесі навчання моделей), систем атрибуції та компенсації авторам оригінальних творів, що потрапляють у тренувальні вибірки, а також виробленні єдиних підходів до охорони результатів, створених ШІ. Фактично міжнародна спільнота стоїть на порозі вироблення нових **конвенційних норм чи тлумачень**, покликаних адаптувати базові засади права ІВ до ери штучного інтелекту. Цей процес ще триває, але його напрямок очевидний: знайти рішення, які б не знищили мотивацію людей до творчості, але й дозволили ефективно використовувати колосальний потенціал ШІ для прогресу людства.

Отже, штучний інтелект став каталізатором для переоцінки багатьох усталених понять у праві інтелектуальної власності. Він піднімає питання авторства, охороноздатності, меж допустимого використання творів у процесі навчання та навіть балансу приватних і публічних інтересів у новому вимірі. Реакція правових систем поки обережна – підтверджується пріоритет традиційної концепції людського творця, вводяться локальні виключення на користь розвитку технологій (як от норми про data mining), тривають глобальні дискусії. У наступному розділі розглянемо, як саме законодавство і практика вже адаптуються до цифрових реалій, та які міжнародні ініціативи впроваджуються для модернізації засад інтелектуальної власності.

Відповідаючи на описані виклики, правові системи різних країн поступово реформують законодавство про інтелектуальну власність, впроваджуючи норми, що враховують особливості цифрового середовища. Україна у цьому контексті є показовим прикладом трансформації національного законодавства під впливом як внутрішніх потреб, так і міжнародних зобов'язань. **1 січня 2023 року набрав чинності концептуально новий Закон України "Про авторське право і суміжні права" №2811-ІХ від 01.12.2022**[27][28]. Цей закон замінив попередній акт 1993 року, який морально застарів і не враховував багатьох реалій цифрової економіки. Новий закон став одним із *євроінтеграційних* кроків України – його положення гармонізовані з правом ЄС у сфері ІВ, зокрема імплементовано

норми Директив ЄС останніх років. Зокрема, в законі розширено перелік об'єктів авторського права (наприклад, тепер прямо згадуються електронні (цифрові) книги, пантоміми, циркові вистави як об'єкти охорони[29]), деталізовано режими вільного використання творів, удосконалено положення про технологічні засоби захисту та інформацію для управління правами (що відповідає вимогам міжнародного Договору ВОІВ 1996 р. щодо авторського права). Важливо, що новий закон ввів норми, спрямовані на **боротьбу з інтернет-піратством**: процедури припинення правопорушень у мережі, відповідальність постачальників послуг за сприяння піратству, тощо. Це значно підвищує ефективність захисту авторських прав у цифровому середовищі на національному рівні. Таким чином, український законодавець продемонстрував розуміння сучасних проблем і на законодавчому рівні закріпив оновлені засади права ІВ для цифрової доби, що є важливим кроком до їх реалізації на практиці[30].

На рівні міжнародного права також спостерігається розвиток нормативної бази, покликаної врахувати цифрові реалії. Ще наприкінці 1990-х було укладено так звані **“Інтернет-договори” ВОІВ** – Договір ВОІВ про авторське право (WCT, 1996) та Договір ВОІВ про виконання і фонограми (WPPT, 1996). Вони заклали основи охорони авторських і суміжних прав у цифровому середовищі, ввівши положення про захист технічних засобів (DRM) та правову охорону авторів у відношенні до цифрових форм використання творів. Відтоді розвиток пішов далі: **Digital Millennium Copyright Act (DMCA)**, прийнятий у США в 1998 році, став знаковим актом, що законодавчо заборонив обходити технологічні засоби захисту контенту та встановив особливий режим відповідальності інтернет-провайдерів за порушення авторського права. Ці норми були спрямовані на пристосування теоретичного принципу виключного права до умов, де копіювання файлів технічно не можна повністю зупинити, але можна ускладнити (через DRM) або швидко реагувати (через notice-and-takedown процедуру). Аналогічні підходи закріплені нині і в праві Європейського Союзу. Таким чином, теоретична ідея про **невіддільність права контролю автора за використанням його твору** дістала в цифрову епоху новий інструментарій – технологічний. Тепер закон не лише надає право забороняти використання твору, а й охороняє *цифрові замки*, поставлені правовласником (шифрування, коди доступу тощо). Це концептуальне розширення меж права ІВ, яке стирає грань між правовим та технічним захистом.

Водночас запровадження DRM і подібних технологій викликало й *обґрунтовану критику*, адже їх надмірне використання може обмежувати права добросовісних користувачів. Законодавство тому намагається врівноважити цей аспект: передбачаються винятки, коли обхід DRM дозволений (наприклад, для забезпечення сумісності програм чи для дослідницьких цілей), аби не допустити, щоб технічний захист нівелював встановлені законом межі виключних прав. Така тонка настройка ще раз підкреслює, що **баланс інтересів залишається наріжним принципом**, навіть коли йдеться про впровадження нових засобів охорони ІВ.

Інший напрям адаптації – це **оновлення підходів до відповідальності посередників** (інтернет-провайдерів, платформ). Теоретично право ІВ завжди виходило з прямої відповідальності порушника. Але в цифрову епоху ефективність захисту значно зростає, якщо зобов'язати співпрацювати тих, хто надає інфраструктуру для порушень. Тому у міжнародних документах і національних законах з'являються положення про *«безпечну гавань»* (safe harbor) – звільнення інтернет-сервісів від відповідальності за дії

користувачів за умови оперативного реагування на заяви правовласників і видалення незаконного контенту. Ця доктрина, вперше реалізована у DMCA (1998) у США, сьогодні є частиною права ЄС (Директива про електронну комерцію 2000/31/ЄС) і відображена у законодавствах багатьох країн. Вона свідчить про прагнення привнести до теоретичних засад ІВ **принцип спільної відповідальності** учасників цифрової екосистеми: кожен, хто залучений до розповсюдження контенту, має внести свій вклад у дотримання правових норм. Законодавства уточнюють, за яких обставин платформи можуть втрачати імунітет (наприклад, якщо вони свідомо сприяють піратству чи не реагують на скарги). Така еволюція теорії відповідальності розширює традиційну концепцію порушника, пристосовуючи її до реалій мережевої комунікації.

Міжнародна співпраця в сфері ІВ також активізується задля уніфікації підходів у цифрову добу. В рамках Світової організації торгівлі обговорюються питання електронної комерції і пов'язані з цим аспекти охорони ІВ (наприклад, мораторій на мита на електронні передачі, що опосередковано стосується й об'єктів ІВ). Всесвітня організація інтелектуальної власності проводить роботу над рекомендаціями для національних відомств щодо реєстрації торговельних марок і патентів, пов'язаних із новітніми технологіями (наприклад, винаходів у сфері ШІ). ВОІВ також запустила ряд цифрових сервісів, таких як **WIPO ALERT** – база даних піратських сайтів, що допомагає рекламодавцям і урядам блокувати фінансування піратства. Усе це демонструє, що **міжнародна спільнота усвідомлює глобальну природу проблеми** і прагне колективних дій. Адже без уніфікованих норм одна країна не зможе самотужки гарантувати захист ІВ своїх громадян у всесвітній мережі.

Аналіз показав, що вже зараз зроблено низку кроків у цьому напрямі. На національному рівні приймаються нові закони (як в Україні, де запроваджено сучасне законодавство про авторське право, що відповідає цифровим реаліям) і вдосконалюються механізми правозастосування. На міжнародному рівні укладаються договори, ведуться консультації (ВОІВ, ЄС) та формується спільна політика щодо таких феноменів, як штучний інтелект. Судова практика починає напрацьовувати прецеденти, що уточнюють межі застосування старих теорій у новому середовищі (приклад – рішення у США про відсутність охорони для творів ШІ, яке підтвердило традиційний принцип про людську творчість). Таким чином, теоретичні засади права ІВ не стільки руйнуються цифровою добою, скільки **збагачуються новими елементами** – поняттями і підходами, які допомагають вирішити казуси, немислимі раніше.

Попереду ще багато роботи: законодавство потребує постійного оновлення відповідно до появи нових технологій і моделей контент-ринку; доведеться вирішити складні питання, пов'язані з участю ШІ у творчості; необхідна глобальна співпраця, щоб забезпечити дієвий захист ІВ у транснаціональному кіберпросторі. Вирішення цих завдань вимагатиме творчого підходу і від законодавців, і від науковців-теоретиків. Однак засади, закладені попередніми поколіннями правників – *справедливе заохочення творців, захист їхніх прав і одночасно врахування суспільних інтересів* – залишаються дороговказом. Справедливий та ефективний захист інтелектуальної власності в цифровому світі можливий за умови постійного переосмислення і розвитку правових норм у дусі цих засад. В цифрову епоху право ІВ покликане слугувати тому ж ідеалу, що й завжди: **примноженню знань і культурних надбань людства при належній повазі до тих, хто їх створює.**

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. **Барановська В. М.** *Право інтелектуальної власності в цифрову добу.* – Аналітично-порівняльне правознавство, 2024, № 1, с. 167–171. DOI: 10.24144/2788-6018.2024.01.28.
2. **Цивільний кодекс України:** Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV (зі змінами). – *Відомості Верховної Ради України*, 2003. Доступ: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n2233>.
3. **Katleho, A.** *The Evolution of Intellectual Property Rights in the Digital Age.* – *Journal of Modern Law and Policy*, 2024, Vol. 4(2), p. 1–14.
4. **Клименко О. С., Христинченко Н. П.** *Особливості юридичної відповідальності за порушення прав інтелектуальної власності в цифровому середовищі.* – *Академічні візії*, 2025, вип. 42, 10 с.
5. **World Intellectual Property Organization (WIPO).** *Eleventh session of the WIPO Conversation on AI and IP: Infrastructure for Rights Holders and Innovation.* – WIPO Official Website, Sept 2023. Доступ: https://www.wipo.int/portal/en/news/2023/article_XXXXXX.
6. **Chesterman S.** *Good models borrow, great models steal: intellectual property rights and generative AI.* – *Policy and Society*, 2025, Vol. 44(1), p. 23–37. DOI: 10.1093/polsoc/puae006.
7. **Малетова О. С., Уткіна М. С., Гудков С. М.** *Трансформація захисту прав інтелектуальної власності в епоху штучного інтелекту: виклики для українських дослідників та наукових установ.* – *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*, 2024, Вип. 85(3), с. 16–22. DOI: 10.24144/2307-3322.2024.85.3.2.
8. **Thaler v. Perlmutter**, No. 1:22-cv-01564-ВАН – Memorandum Opinion (D.D.C. Aug 18, 2023). Доступ до рішення: <https://cases.justia.com/federal/district-courts/district-of-columbia/dcd-1:2022cv01564-243326/>.
9. **Про авторське право і суміжні права:** Закон України від 01.12.2022 р. № 2811-IX. – *Законодавство України*, Верховна Рада України. Доступ: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2811-20> (чинний з 01.01.2023).
10. **Davis K.** *Blockchain Technology for IP Management.* – *The Patent Lawyer Magazine*, Issue March 2023. (Присвячено застосуванню блокчейну для реєстрації та захисту прав ІВ).